

життя, він, звісно ж, помиляється. Остаточний та свідомий перехід на рейки лінійного часу – це тільки початок. Далі все залежатиме вже тільки від нього самого.

Список використаних джерел:

1. Гиршман М. М. Литературное произведение. Теория художественной целостности. М., 2007. С. 351.
2. Попович М. В. Григорій Сковорода: філософія свободи. К., 2007. С. 91.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-272-5-44>

Карасевич О. В.,

*учитель української мови та літератури
ТОВ «КЗПШ І-ІІІ ступенів «Британська міжнародна школа – Київ»*

Попова О. А.,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри слов'янської філології
Навчально-наукового інституту філології та журналістики
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

ПОВІСТЬ “ЗАХАР БЕРКУТ” ІВАНА ФРАНКА НА УРОЦІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Урок літератури – це зустріч учнів із мистецтвом, щирим, справжнім. Сьогодні ми переоцінюємо своє ставлення до власної історії, сусідів, себе. Вивчення української літератури традиційно є невичерпним джерелом для пізнання цінностей як суспільно важливих, національних, так і власних. Події після 24-го лютого загострили та увиразнили погляди на класичні твори шкільної програми, слова, образи яких набувають нових сенсів та інтерпретацій. Часто твори класиків стають метафоричною ілюстрацією сьогодення, а відтак прочитання відомих творів суголосно сучасності стає важливим чинником у формуванні нової генерації українців, яка остаточно позбудеться старих хвороб української ментальності.

Повість І. Франка «Захар Беркут» пройшовши випробування часом, є не лише свідченням минулої епохи, а є "аргументованим посилом у теперішній час і навіть у майбутній" [1, с. 60] і є яскравим прикладом

того, як твір набуває нового важливого звучання в шкільній аудиторії. У своєму аналізі зупинимося на трьох складових у роботі над твором у шкільній аудиторії: емоційна насиченість, оцінка символ, паралелі із сучасністю.

Емоційна насиченість. Як показують спостереження, традиційно у семикласників переважало інтелектуальне сприйняття повісті: вони могли вичленувати, пояснити ідейно-тематичний зміст, навести приклади із тексту, дати оцінку вчинків та поведінці героїв, а також наголосити на вазі відданої любові до рідної землі та людей, що живуть на ній. Але подолати часовий розрив, відчутти близькість подій минулого до цінностей сьогодення було вкрай складно, адже учень бачив перед собою історичну повість, реалії далекої минувщини. Після подій 24-го лютого емоційна складова у сприйнятті повісті вийшла на перший план і ми спостерігаємо значно ширший спектр почуттів та емоцій учнів. Вони відзначають близькість власних переживань із зображеним життям тухольцями, їхні висловлювання щодо цінності рідної землі, рідного краю, спільності людей, із якими живеш, пошана власної історії набувають виразності і образності. Вони значно з більшим інтересом працюють із текстом і досить емоційні в оцінці ворога та зрадництва. Значно глибшим стає і усвідомлення втрати, загибелі, смерті.

Занурення у внутрішній світ героїв повісті, спроби визначити мотиви та прагнення героїв для сучасного учня стає своєрідною психотерапією: проговорюючи думки та почуття від імені персонажів, добираючи слова, вони вербалізують і власні стани, підсвідомо транслюють і свої переживання, думки, страхи, сподівання, викликані війною в Україні. Для учнів по-новому відкривається сила художнього слова, художнього тексту. Учні відзначають, що робота із твором для них стала відкриттям: у сивій давнині побачити себе сучасного, свій гнів, свою боротьбу із страхом, свою радість і любов, про яку раніше багато говорили, але ось таких нових почуттів не було, і зауважують що ці почуття з'явилися разом з болем, горем. Травматичний досвід сучасних українських підлітків сьогодні вимагає особливої уваги у роботі з текстами такої сили, адже твір не лише стає ближчим і події минулого більше не сприймаються чимось далеким і майже чужим, а навпаки зображене викликає досить гострі емоції та переживання. І вчителів важливо утримати планку емоційності та створити атмосферу захищеності та впевненості: наш народ має надзвичайні внутрішні ресурси для боротьби, для захисту і таким чином історичний спадок перестає бути абстрактним поняттям для семикласника.

Битва символів. У роботі над повістю варто запропонувати учням дослідити образи протистояння: БЕРКУТА і ВОВКА. Обидва вони

хижаки у своєму світі, але якщо у першому – окриленому, пов'язаний з небом, на перший план виходить вільний злет, одухотвореність, високодуховність, то другий – полює і живе на землі, сповнений хижої люті та жадоби наживи, що й позбавляє цей образ духовності. У протистоянні БЕРКУТ перемагає. Для подальшої роботи варто запропонувати учням низку візуальних образів сьогодення, де український тризуб під час війни усе частіше зображується у вигляді атакуючого хижого птаха (сокіл/беркут). Художники-графіки або створюють емблеми військовим, або патріотичні короткометражні анімаційні стрічки, або мурали і підсвідомо повертаються до цього образу, адже людина прагне закодувати важливу інформацію у символах, які на глибинному рівні успадковані від далеких предків. Наш ворог асоціює себе із ведмедем – теж хижаком, сильним, але неповоротким, що не може вести довготривалий бій (мабуть, це наші вороги не врахували, коли обирали цю тварину як символ), перевага ведмедя – лише у грубій силі. Тому перемога безперечно на нашому боці. Адже армія маленьких соколів здатна знищити одного ведмедя. Таке заглиблення у світ символів минулого та сучасного викликає інтерес учнів до пізнання багатства нашої культури, її глибини, її вічної актуальності; дає усвідомлення, що ми пов'язані з нашими пращурами більше, ніж уявляємо. Символи є частиною нашого життя, це спільна кодова мова, що згуртовує нас, надихає та зміцнює як націю [2, 3].

Паралелі із сучасністю. Повість «Захар Беркут» за «змодельованою» в ній ситуацією боротьби народу з ворогом дає простір для чисельних паралелей із подіями, що відбуваються в Україні від початку повномасштабного вторгнення. Варто зауважити, що на певний збіг та паралелі учні виходять без додаткового учительського спрямування – це одна з перших ознак, яку вони називають після першого знайомства твором. За таких умов в опрацюванні твору варто запропонувати учням роботу над створенням моделі суспільства Тухольської громади, визначити її ціннісні засади, принципи життєдіяльності, зокрема звернути уваги на людиноцентричність цього соціуму, гармонійне співіснування людини і природи – екологічну спрямованість спільноти тухольців. За умови достатньої ерудиції, обізнаності учнів, варто запропонувати порівняти із сучасним суспільним устроєм України, зокрема, знайти спільне та відмінне, подумати над тим, що із принципів життя Тухольської громади можемо культивувати, розвивати ми, чи є речі, до яких прагнуть українці сьогодні заради майбутнього. Наголос, що семикласники – люди, які за 20 років будуть визначати майбутнє нашої держави, надає роботі із моделювання суспільства особистісної значущості.

Особливий інтерес у семикласників викликає дослідження стратегії та тактики боротьби тухольців із силою противника, що переважає, та подальші паралелі із сучасними подіями оборони рідної землі українцями, особливо у перші місяці війни, коли наш ворог мав перевагу в усьому, але так і не зміг захопити Україну за три дні. У такій роботі, не вдаючись до складної військової експертизи, лише через роботу із текстом учні легко доходять висновку, що мотивація людей, кмітливість, логічне мислення, далекоглядність дають якісну перевагу над противником, що переважає кількістю. Працюючи у такому ключі учні отримують значну мотивацію до навчання, здобуття освіти, бо тепер саме життя доводить світлу силу розуму над сліпою фізичною силою.

Неймовірні емоції викликає в учнів той факт, що слова Захара Беркута майже один в один промовляє головнокомандувач Валерій Залужний: «Ми не маємо права перекласти цю війну на наших дітей. Ворога потрібно знищити тут і зараз...». Така робота із текстом дозволяє створити навчальну атмосферу уроку літератури, коли минуле промовляє до нас зараз, минуле нагадує нам про прості істини сьогодення. Наведемо приклад учнівських висловлювань у процесі обговорення: твір яскраво переконує “учити й знати свою історію”, “учитися на подіях минулого і не забувати їх, щоб не дати жодного шансу помилкам минулого на повторення у майбутньому”, “ми багато разів перемагали ворога, ми перемажемо”.

Пропонований підхід до роботи над повістю “Захар Беркут” Івана Франка дозволить посилити інтерес семикласників до текстуального опрацювання творів української класичної літератури, допоможе учням у вербалізації власних переживань та створення відчуття захищеного простору, утвердження ціннісних позицій учнів.

Список використаних джерел:

1. Загороднюк В. Сучасне прочитання повісті "Захар Беркут" Івана Франка. *Вісник Таврійської фундації* : літературно-науковий збірник. 2016. Вип. 12. С. 60–67.
2. Кононенко В. І. Символи української мови: монографія. 2-ге вид., допов. і перероб. К. ; Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2013. 440 с.
3. Словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренка, В. В. Куйбіди. 3-тє вид. К. : Міленіум, 2005. 352 с.